

Člověk a zvíře — hledání křesťanského vztahu

Milan Horák

Život člověka na zemi odnepaměti provázela zvířata. Jeho vztah k nim nabýval nejrůznějších podob — ať už se však jednalo o plodnou spolupráci nebo o nelítostný boj, byl tento vztah určován především zevní nutností, již člověk považoval za danou a nepřemýšlel o ní. Lovec mířil své šípy na táhnoucí stáda, protože to byl způsob obživy, jemuž ho naučili předkové; zvířata současně zabíjel i uctíval, protože si byl vědom toho, že tah zvíře je řízen mocí vyšší, než je jeho lovecké umění; lov pro něj ovšem byl vyjádřením vůle této vyšší moci, která naučila jeho kmen zacházet se zbraní a pravidelně vodila stáda jeho lovišti. Ještě těsněji byl se svým stádem spjat pastevec; život stáda byl jeho vlastním životem, velikost stáda jeho vlastní velikostí; byl členem stáda, který měl vůči stádu své úkoly a povinnosti; skutečnost, že zabíjel a pojídal jiné členy stáda, byla součástí jeho postavení ve stádě, daného odjakživa platným řádem světa. Podobný vztah měl ke svým zvířatům zemědělec; už mu sice nebyla hlavním zdrojem obživy, ale získala nový význam pomocníků při práci; nezřídka s nimi spal v jedné místnosti a v případě nemoci o ně pečoval stejně jako o členy své rodiny; pokud se k nim někdy choval tvrdě, nebylo to dáno jeho osobní vůlí, ale složitou pavučinou zvykových pravidel, která obepínala celý jeho život.

Tento prvotní věcný postoj člověka ke zvířatům se zpočátku příliš nelišil od postoje vůči jiným lidem. Ztráta užitkového zvířete a ztráta člena rodiny znamenaly obdobně velkou ránu osudu; lidé i zvířata byli rovnohodnotnou válečnou kořistí; kamenné bloky na obrovských stavbách dávnověku vláčeli bok po boku otroci lidští i zvířecí; přepych, v němž žil králův oblíbený kůň, si nezdal s přepychem králových ministrů. Podobně jako zvíře, neměl ani člověk svou individuální hodnotu; jeho existence měla smysl jen v sociálních souvislostech, které jediné určovaly jeho práva a povinnosti. Teprve pokrevní a stavovská příslušnost a postavení v rodině, cechu, domovské obci či bohoslužebném shromáždění určovaly hodnotu lidského jedince podobně, jako byla hodnota krávy dána její schopností dávat mléko a rodit telata nebo hodnota býka podmíněna přítomností dostatečného množství oplodnitelných krav. Lidé i zvířata byli součástí jednoho organismu, který dával jejich pozemskému bytí náplň a cíl.

Pro člověka se tento stav podřízenosti zvykovému řádu začal oslabovat na sklonku antiky a během evropského středověku. Nezanedbatelný podíl na tom měla křesťanská představa o osobní nesmrtnosti — zatímco lidé dřívějších dob mohli doufat v nesmrtnost jen tehdy, když se dokázali zbavit všeho osobního a splynout s nadosobním Duchem, přišlo křesťanství s myšlenkou, že i neopakovatelná osobnost člověka může být nesmrtná, že i osobní osud člověka s jeho přehmaty a přešlapy má svůj nesmrtný podíl. Nutným důsledkem podobných úvah byla postupná změna osobního hodnocení člověka — jeho hodnotu určovalo čím dál tím méně jeho společenské postavení či užitnost v rámci předem daného schématu a čím dál tím více jeho jedinečná osobnost, jeho osobní zacházení s vlastním člověčenstvím. Tak byl položen základ budoucím deklaracím lidských práv, myšlenkám rovnoprávnosti bez ohledu na společenské zařazení či snahám o spravedlivý přístup k sociálně slabším. Člověk si poznenáhlu začal uvědomovat hodnotu člověka.

Zvířata, která s lidmi sdílela jejich radosti i strasti, se tento hodnotový posun netýkala. Bylo to pochopitelné — důvodem, aby člověk v lidských očích stoupl v ceně, byla jeho schopnost zacházet se světem nezaměnitelně osobním způsobem a možnost vědomého utváření vlastního osudu, tedy právě skutečnosti, které člověka od zvířat odlišovaly. Vztah ke zvířatům proto setrval na úrovni pragmatického soužití; jeho podoba se však postupem času začala měnit — člověk, jehož technické možnosti postupně rostly, přestával být odkázán na *spolupráci* se zvířaty, a místo toho zvířata čím dál tím více prostě *využíval*. Dokud dobytek poháněl svou silou čerpadla k zavlažování polí, vykonával práci, kterou by jinak musel vykonávat člověk; jakmile pohon čerpadel převzala větrná kola, hodil se týž dobytek už jen k tomu, aby dával mléko a maso. Dokud se před vozy zapřahali volové a pro rychlé cesty sedlali koně, byla tato zvířata pro člověka nenahraditelnými partnery; když se začaly k těmto pracím používat stroje, začala se zvířata v očích člověka měnit z partnerů v pouhý pasivní zdroj potravy a užitkových hmot; zvíře už pro něj nemuselo pracovat — stačilo, aby dobře rostlo; z úlohy užitkových zvířat se vytratil rozměr oduševnělé bytosti a zůstalo jen to, co se očekávalo i od užitkových rostlin.

Po dlouhá staletí šli člověk a zvíře světem ruku v ruce. Pak si člověk uvědomil hřivnu, která mu byla dána do vínku — osobnost schopnou vědomě vytvářet svůj osud a cíleně samu sebe proměňovat. Začal pěstovat toto své nadání, opustil svého souputníka zvíře a vydal se na vlastní cestu vzhůru. V logickém a spravedlivém pokračování tohoto příběhu by měl člověk nyní ze svého polepšeného postavení podat ruku bývalému druhovi a pomoci mu také se pozvednout; místo toho jej však mnohdy spíše zašlapává do prachu. Někteří tváří v tvář dnešnímu stavu docházejí k přesvědčení, že k pozvednutí člověka nad zvířata nikdy nemělo dojít; stávající poměry kladou za vinu buď všeobecně humanistické civilizaci a kultuře, která zdůrazňuje hodnotu lidské osobnosti a její jedinečnost vůči jiným bytostem a věcem, nebo speciálně křesťanství, které mělo na vytvoření této kultury a civilizace lví podíl. Důsledné řešení založené na těchto názorech by však muselo spočívat v návratu zpět; museli bychom člověku opět odebrat jeho individuální práva a jeho osobní hodnotu podřídít pouze jeho společenskému postavení v rámci celku, který by spravedlivě zahrnoval lidi i zvířata.

Druhou možností by byla cesta vpřed — můžeme se poučit třeba u dvou desetiletých kluků, kteří se rozhodli vylézt na strom, aby si natrhali hrušky. Na počátku oba stáli dole pod stromem. Nikdo z nich nebyl dost velký a silný na to, aby se sám vyšplhal do první rozsochy. Pak jeden z nich spojil ruce ve stupínek, po němž se druhý vyhoupl k první velké větvi. Tak nastala nespravedlivá situace — jeden byl dole a druhý nahoře — kterou by samozřejmě bylo možno řešit i návratem do původní polohy; druhý chlapec by mohl slézt zase dolů a oba by se spravedlivě ocitli opět pod stromem. Kluci však zvolili slibnější řešení, když vydrželi tuto chvíli nespravedlnosti — ten, který se s pomocí svého kamaráda dostal do větví, si v nich našel pevnou oporu a pak přitáhl druhého k sobě nahoru. Tak nastal opět spravedlivý stav, ale oba účastníci byli tentokrát na stromě a hruškám nadosah. Situace, v níž se nacházejí člověk a zvíře, připomíná okamžik, kdy první chlapec byl již v koruně stromu, ale nezačal dosud pomáhat druhému k sobě do výše. Lidé se dostali nahoru; sice s vypětím vlastních sil a s pomocí shůry, ale rovněž opření o zvířata, která zůstala dole. Ta nyní čekají na naši iniciativu, na to, že se pevně zachytíme ve své výši a pak jim podáme pomocnou ruku. I ona se mají pozvednout tam, kde se nacházíme my. Ovšem podobně, jako se každý z chlapců dostal na strom jiným způsobem — jeden

podpírán zdola, druhý tažen shora — nemohou zvířata vystoupat na úroveň člověka stejným způsobem, jako se na ni dostal on. Lidé se pozvedli schopností vědomě utvářet svůj osobní osud; to je ovšem kvalita specificky lidská, kterou od zvířat nemůžeme požadovat. Pouhé soucítění se všemi citícími tvory, mezi něž zvířata bezpochyby patří, nám také nestačí — řeší sice otázku bezcitného zacházení se zvířaty, avšak nepočítá s jejich pozvednutím vzhůru, asi jako kdyby kluci na hruškách ve chvíli, kdy jeden stojí nahoře a druhý dole, řešili situaci tím, že první začne házet hrušky i svému kamarádovi, který stojí pod stromem. Pomoci by mohl pocit sounáležitosti lidí a zvířat, ovšem takový, který by člověka nevedl k návratu do říše zvířat, ale naopak k pocitu odpovědnosti za vzestup bratří, které jsme zanechali dole. Snaha dobrat se tohoto pocitu bude proto *východiskem* našich dalších úvah.

Vedle obecně položené otázky po budoucím vzestupu zvířat, která se obrací k lidstvu jako celku, se vtírá otázka, týkající se především křesťanů a křesťanské kultury — na pozvednutí člověka nad zvíře mělo totiž lví podíl právě křesťanství se svým pojetím lidské osobnosti jako jedinečné a neopakovatelné, se svým důrazem na vědomé sebeutváření člověka, se svým vysokým hodnocením osobní odpovědnosti. Je-li co k čemu, mělo by křesťanství být schopno podnitit i druhý krok — pozvednutí zvířete k člověku. Je zřejmé, že splnění tohoto úkolu bude vyžadovat ještě dlouhá vývojová údobí a že nemůžeme od nikoho, ani od křesťanů, vyžadovat okamžitou změnu stavu věcí. Můžeme se však oprávněně ptát, zda je křesťanství schopno poskytnout hlediska k pochopení současné situace zvířat jako pouhého přechodného stavu a nabídnout takovou cestu k budoucímu osvobození zvířat, která by přirozeně navazovala na probíhající osvobození člověka. Tato otázka se proto stane naší *vůdčí myšlenkou* při hledání nového vztahu mezi člověkem a zvířetem.

Biblická dispozice

Úvahy o sounáležitosti lidí a zvířat se většinou opírají o příbuznost jejich tělesných schrán. Ta však vypovídá jen o zevních podobnostech, které sice mohou uspokojit rozum, ale pro náš pocit nebývají vždy nejpádnější — vždyť ani mezi lidmi si partnery a přátele nevybíráme podle toho, nakolik jsou nám podobní svým vzhledem, ale podle toho, jak si rozumějí naše duše. Pro životní společenství si v drtivé většině případů volíme člověka opačného pohlaví, přestože stavba jeho těla se od naší liší mnohem více, než těla našich soupohlavníků; mnohem menší předsudky míváme vůči lidem tělesně postiženým než vůči lidem s duševním poruchou, přestože druzí mají často naprosto dokonalé lidské tělo. Ani námitky o různé podobě, ale shodné vnitřní stavbě lidského a zvířecího těla nás nemohou uspokojit — vždyť tělesným ustrojením se nápadně podobají kupříkladu kartáček na zuby a ruční smetáček, a přesto nás nenapadne přiřazovat jim týž smysl nebo přirozenou možnost součinnosti.

Podobně neplodné jsou pro naše hledání pokusy doložit shodnou stavbu lidské a zvířecí duše. Jako zvířata mají i lidé své instinkty a pudy, svou počítkovou a emoční stránku; jejich přirozené sociální vztahy a návyky se podobají mnoha jevům známým i z živočišné říše. Člověk však má něco, co bychom u zvířat hledali marně — právě onu schopnost vědomého sebeutváření, která ho vyzdvihla nad jeho zvířecí bratry. Snahy vysvětlit tuto složku v duši člověka jako pouze kvantitativně vystupňované instinkty a pudy, jako duševní síly, které se od zvířecích liší jen svou mimořádnou složitostí a spletitostí, jsou založeny vždy jen na názoru badatele a nezřídka končí dogmatizujícím tvrzením, že je tomu zkrátka tak a že odpůrci tohoto názoru jsou

tmáři; solidními vědeckými argumenty se však tato hypotéza dokázat nedá. Bezpochyby mají lidé a zvířata v duši mnoho podobností; leč právě to, na čem člověk zakládá své lidství, ve zvířecí duši chybí. Chceme-li ovšem uspokojivě vysvětlit člověku jeho sounáležitost se zvířaty a podnítit ho k plnění jeho úkolů při budoucím vzestupu zvířat, musíme mít alespoň základní pojem jak o té části duše, kterou mají lidé i zvířata, tak o té, která je vlastní jenom člověku.

První charakteristiku obou duševních složek lidského nitra najdeme už v mýtických obrazech Starého zákona, pod jejichž vlivem se utvářely představy křesťanské, o které nám především jde. Biblický jazyk užívá pro první ze zmíněných článků duše slova „nefeš“; to původně označovalo dech nebo vůni a pak se významově rozšířilo i na duši živých tvorů; v českých biblích se většinou překládá prostě „duše“. V popisu stvoření světa se dovídáme, že nefeš byla dána zvířatům i člověku; oba druhy tvorů je možno metonymicky nazvat nefeší; když v Genesis 12,5 čteme, že Abram vzal s sebou i „všechnu nefeš“, kterou získal v Cháranu, míní se tím hospodářská zvířata i otroci. Židovská tradice nás poučuje, že nefeš označuje celou skupinu životních a duševních sil, zajišťujících vegetativní funkce organismu, smyslové vnímání, reakce na podněty, odrazy počitků, pocity a emoce, zkrátka „základní výbavu“ nitra, bez níž se zvíře ani člověk neobejdou.

Naopak specificky lidský článek duše označuje v Bibli slovo „nešámá“; překládá se různě, jako dech, duch, duše, mysl. Na rozdíl od nefeše, která patří mezi nejhojnější starozákonní pojmy, se nešámá vyskytuje v Písmech jen zřídka. Nikdy není zmiňována v souvislosti se zvířaty — většinou se jedná o nešámu lidskou, v několika případech též Boží. V popisu stvoření světa vdechuje Bůh člověku „nešámu života“. Podle židovské tradice se jedná o onu sílu v člověku, která je schopna vědomého činu, na konvenci a rutině nezávislého dobrého skutku, nezištné oběti. Mezi nefeší a nešámou žije v člověku ještě „rúach“, což se nejčastěji překládá jako duch, ale někdy také jako mysl, rozum, nálada, anebo v původním významu van, dech, vítr. Rúach je plnost lidského duševního života s jeho složitými city, myšlenkovými soustavami, ideami a ideály, nadstavba nefeše a substance, v níž působí nešámá. Pro naše úvahy není rúach důležitá; stačí nám oba póly — nefeš, na jejíž úrovni jsou člověk a zvíře rovnocennými živými tvory, a nešámá, která pozvedá člověka samotného do božské výše.

Víme-li, co lidi a zvířata spojuje a co je rozděluje, zbývá nám ještě popsat jejich vzájemný vztah. Podobně jako první vymezení jejich shodnosti a rozdílnosti pomocí pojmů „nefeš“ a „nešámá“, najdeme i první charakteristiku vztahu mezi člověkem a zvířetem již na samém počátku Bible, v mýtické zvěsti o stvoření světa. Samotnému Bohu jsou vložena do úst slova vymezující postavení lidí vůči ostatním živočichům, která ve většině novodobých překladů mají přibližně tuto podobu: „budou panovat nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty, nad celou zemí i nad každým plazem, plazícím se po zemi“ (Genesis 1,26). Znamená to snad, že Bible označuje současný stav, kdy má člověk nad zvířaty takřka neomezenou moc, jako od počátku a navěky platný a Bohem daný? Už prvním pohledem do hebrejského originálu zjistíme, že musíme být mnohem opatrnější. Problematické „budou panovat“ zní v původním textu „jireddú“; z nejméně šesti hebrejských sloves, která by se dala použít ve významu „panování“, si pisatel zprávy o stvoření vybral právě to nejméně jednoznačné — „r-d-h“, kmen záhadný významem i etymologicky. Podle některých možná „r-d-h“ souvisí „j-r-d“, „sestupovat“; pak by mohlo původně znamenat něco

jako „být nahoře“. Tomu by odpovídaly i nejstarší překlady do jiných jazyků — řecká Septuaginta na tomto místě užívá slovesa „archein“, které znamená především „být na počátku“, „být první“ a až druhotně „vést“ nebo „vládnout“, latinská Vulgáta sahá po slůvku „praeesse“, „být před něčím“, přeneseně „vést“ či „řídít“. Jako možné překlady dotyčného místa se proto nabízejí třeba „budou první nahoře (vůči zvířatům)“ nebo „budou nahoře dříve (než zvířata)“. Tak nám před očima opět vyvstává obraz, který jsme načrtli výše — dva kluci jdoucí na hrušky, z nichž jeden předešel druhého do koruny stromu.

Už na prvních stránkách Bible se objevuje vize vztahu člověka a zvířete v celém jeho vývoji. V pátý a šestý den stvoření dává Bůh povstat živočišnému světu; pátého dne jsou na řadě plovatci a létavci (Genesis 1,20–23), šestého dne pozemská zvířata a člověk (Genesis 1,24–31). Lidská bytost je stvořena ve společném rámci se všemi ostatními nositeli nefeše, je však vysloven její budoucí úkol — bude nahoře dříve než ostatní; teprve v rámci následného „utváření“ stvořeného pozemského světa (Genesis 2) získává člověk nástroj ke splnění tohoto úkolu — božskou nešámu. Jsou rozděleny role světového dramatu, jehož dosavadní průběh i budoucí vyhlídky jsme si popsali v úvodu.

Nesežereš bližního svého

Myšlenka, že člověk a zvíře jsou partneři spolupracující na své cestě k Bohu, je sice velkolepá, ale prázdná, pokud se nepromítne i do všedních vztahů. Jednu z nejzávažnějších námitek představuje skutečnost, že člověk zabíjí zvířata pro potravu; zatímco problémy spjaté se vším ostatním zacházením se zvířaty — kupříkladu lidská bezcitnost a bezohlednost — se zdají být jen záležitostmi výchovy lidí a vytváření nových konvencí, slyšíme často argumenty, že ať už se člověk bude chovat ke zvířatům sebelépe, bude je na věky věkův stejně muset zabíjet, aby se jimi živil. Obzvláště křesťanství, na něž v těchto úvahách zaměřujeme svou pozornost především, se nám na první pohled jeví jako nejmasožravější ze všech náboženství. Zatímco v hinduismu a buddhismu je požívání masa jen výjimkou, zatímco židovství omezuje přijímání masa v potravě mnohými a islám alespoň několika základními předpisy, nezná křesťanství pojem nečisté nebo zakázané potravy. Jedinou výjimkou býval masný půst, kterého však v dnešní době dbá jen málokdo a který reformovaná část křesťanstva beztak už před bezmála pěti stoletími odmítla jako nebiblický — známý je anekdotický výstup švýcarského reformátora Zwingliho, který začal svou veřejnou kariéru ostentativním jedením klobás v postní době.

Než se však pustíme hlouběji do otázky masožravosti v současném křesťanství, pohlédněme na světodějnou perspektivu, kterou nám nabízí biblický mýtus. Začít můžeme opět již u popisu stvoření světa — hned poté, co Bůh vytyčil základní vztah mezi lidmi a zvířaty, upřesnil i stravovací možnosti člověka: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm.“ (Genesis 1,29) Ano, podle Bible byl člověk stvořen jako vegetarián! Ještě překvapivější je, že podobný dietetický předpis obdrží vzápětí i ostatní živí tvorové: „Veškeré zemské zvířata i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.“ (Genesis 1,30) Před očima tak máme mýtický obraz doby, v níž nikdo — ani člověk, ani zvíře — nemusí zabíjet pro potravu. Stačí však zalistovat o několik kapitol dál, k Božímu požehnání po potopě světa, a obraz se změní. Boha, který na počátku

předepsal všemu tvorstvu rostlinnou stravu, slyšíme nyní říkat: „Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm; jako zelenou bylinu vám dávám i toto všechno.“ Doba se změnila, se světem se něco stalo; člověk padl do hříchu a strhl s sebou všechno stvoření.

Tímto obrazem ústí biblický mýtus do současného stavu světa, kdy lidé jedí nejenom byliny, ale i maso, a kdy existují masožravá zvířata. Člověk se živí i těly těch, kteří čekají na jeho pomocnou ruku na své cestě k Bohu. Tato strava se zdá být pro člověka nezbytná, zejména v kulturách založených na lovu a pastevectví; i tam jí však zůstává punc mimořádnosti — požívání masa je omezeno podstatně větším množstvím kultických i praktických předpisů než stravování rostlinné. V biblických textech se tato skutečnost odráží už ve zmíněném požehnání Noemovi, kde Bůh vyslovuje zákaz jíst maso, které nebylo zbaveno krve; Mojžíšovým zákonem pak přibývá celá řada dalších příkázání týkajících se živočišné stravy — především rozlišování „čistých“ a „nečistých“ zvířat a třikrát opakovaný podivný pokyn, že člověk nemá vařit kůzle v mléce jeho matky (Exodus 23,19 a 34,26, Deuteronomium 14,21); tento zákaz rozpracovala židovská tradice do soustavy dalších předpisů, důsledně oddělujících požívání masné a mléčné stravy.

Zákony omezující a usměrňující požívání masa se dají zčásti vysvětlovat hygienickou nutností — kupříkladu nenechávat si maso poraženého zvířete do druhého dne bylo v teplém blízkovýchodním podnebí rozumné i bez Božích příkázání — ale jejich hlavní smysl spočíval v posílení lidského vědomí, že masná strava je něco zvláštního. Člověk se neměl naučit jíst maso „jen tak“; měl mít stále na paměti, že tato strava je vyrobena z těla zvířete, které žilo a cítilo a které někdo musel usmrtit; měl si uvědomovat, že zvíře, jehož maso pojídá, bylo zabito kvůli jeho vlastní nedokonalosti, kvůli porušenosti světa zaviněné člověkem. Mezi všemi národy, které nebyly odkázány jen na lov a pastevectví, navíc působily názorové proudy, které požívání masné stravy odmítaly úplně; jejich motivem byla mnohdy prostě snaha neubližovat jiným cítícím tvorům, často ovšem také poznání, že s živočišnou stravou člověk přijímá též síly, které ho někdy až přespříliš spojují s pozemským světem — kupříkladu při určité meditační praxi nebo dalších duchovních cvičeních mohlo požívání masa působit jako brzda, ba jako překážka. Podobnému proudu či škole očividně náležel Daniel a jeho tři druhové, o nichž čteme, že v zajetí na dvoře babylónského krále odmítali pochoutky a víno, které jim byly přiděleny; místo toho „jedli zeleninu a pili vodu“ (Daniel 1,12), protože „byli lepšího vzhledu a statnější než ostatní“ (Daniel 1,15); mimořádná učenlivost a „nadpřirozené schopnosti“ čtyř jinochů, o nichž se v příběhu mluví, byly nejspíše zcela přirozené důsledky duchovních cvičení, která Daniel a jeho druhové prováděli.

Výrazný posun ve vztahu k požívání masa přineslo křesťanství; jeho myšlenka osvobození od zevně daného zákona se obrátila samozřejmě i proti stravovacím předpisům, tedy i proti omezením masné stravy. Na úplném počátku se sice mnoho křesťanů alespoň v hrubých obrysech drželo židovských stravovacích zvyklostí, ale ty byly už během několika desetiletí vytlačeny mnohem benevolentnějším řádem občasného půstu. Během staletí přísnost postních příkázání dále slábla; výrazně se proti nim obrátila reformace — již jsme zde zmiňovali Zwingliho postní klobásy — s poukazem na Ježíšův výrok, že „člověka neznesvěcuje nic, co do něj vchází zvenčí“ (Marek 7,15) a na obširnější vývody apoštola Pavla o svobodě pokrmu. Ten odmítá všechno absolutní hodnocení a přesunuje stravovací předpisy do mysli jednotlivého

křesťana: „Vím a jsem přesvědčen v Pánu Ježíši, že nic není nečisté samo o sobě; leda pro toho je něco nečisté, kdo to za nečisté pokládá.“ (Římanům 14,14)

Všimneme-li si ještě mimoděčné poznámky, že „zeleninu“ jí ten, kdo je ve víře „slabý“ (Římanům 14,2), můžeme zkonstatovat, že vše je dovoleno, a pustit se směle do krmě, která nám nejlépe chutná, aniž bychom se starali o to, z čeho je vyrobena a odkud pochází. Ovšem už samo užití slov „dovoleno“ a „chutná“ v této souvislosti nás — a s námi tisíce dalších současníků — usvědčí z hlubokého nepochopení Pavlových myšlenek.

Základním tónem křesťanství, který zaznívá jak v Ježíšově výroku o čistotě všech pokrmů, tak v Pavlově slovech o tom, že odmítání masa je slabost víry, je osvobození od *zevních* příkázání; lidé už nemají slepě vykonávat, co jim praví posvátné texty a jejich vykladači, nemají bezhlavě následovat duchovní autority, nýbrž sami hledat, co je správné a dobré. „Všechno zkoumejte, dobré podržte,“ praví apoštol v prvním dopise Tesalonickým (5,21); to je nejstručnější vyjádření křesťanského životního postoje. Kde se jiní lidé ptají, co je „příkázáno“ nebo „zakázáno“, tam se křesťan snaží na základě co nejlepšího poznání dané věci posoudit, zda je dobrá, a pak podle tohoto svého přesvědčení jednat. Kdo si myslí, že požitek masa je zakázán, ten ještě nepochopil křesťanství v jeho plnosti, tedy má „slabou víru“. Pavel však takového člověka neodsuzuje, ba dokonce důrazně varuje ostatní, aby neodsuzovali; naopak, kdo má „silnou víru“, je povinován k ohleduplnosti o to větší: „Raději navěky nebudu jíst maso, než abych pohoršil svého bratra,“ říká apoštol v prvním dopise Korintňanům (8,13). Je nesmysl říkat, že všechno je dovoleno — vždyť už není autority, která by mohla „dovolit“; všechno je možné, a křesťan se musí svobodně a odpovědně rozhodnout, co činit chce a co nechce; při takovém rozhodování se ovšem nemůže nechat vést hlediskem, zda mu něco „chutná“, nýbrž poznáním, co je dobré a co je zlé. Křesťan může maso bez okolků jíst i maso tvrdošjně odmítat; ne však proto, že mu to někdo povolil nebo zakázal, ale proto, že podle jeho osobně vydaného přesvědčení je to správné.

Po mýtickém pravěku tvorstva, v němž člověku i celé živočišné říši sloužily za potravu jen rostliny, a po starším dějinném věku, kdy lidé a zvířata buď požívali nebo nepožívali maso podle toho, jak byli zapojeni do celku světa, přichází s postupným rozvojem křesťanství nový věk, kdy se poznenáhlu objevují lidé, kteří nezabíjejí jiné tvory pro potravu proto, protože se tak *sami rozhodli*. Lidská schopnost svobodně utvářet svou životní cestu, která se zprvu zdála zvířatům nepřátelská, vede nyní k tomu, že přibývá tvorů, kteří nechtějí brát život jiným tvorům. Jako by se v prvních náznacích ozýval další, budoucí věk, o němž čteme na několika místech v prorockých knihách Bible; jako by se v prvních malých krůčcích začala uskutečňovat vize světa, kde s požíváním masa jiných živých duší přestal nejen člověk, ale i zvířata:

„Vlk bude pobývat s beránkem,
s kúzletem levhart odpočívát.
Tele a lvíče s dobyt看em budou pospolu
a malý hoch jim bude honákem.
Kráva s medvědicí popásat se bude,
vedle sebe mláďata jich spočinou,
lev co dobytče se bude živit slamou.
Kojenec hrát si bude nade zmijí dírou,

v noru baziliška sáhne ručkou odstavené dítě.
Nikdo nebude už páchat zlo a konat nepravost
na celé mé svaté hoře...“
(Izajáš 11,6–9)

Prorocká slova vyprávějí o budoucím přemožení pádu člověka, o nápravě porušení světa. Onen věk je ještě daleko — vlk či lev budou nejspíš potřebovat milióny let, než je vývoj promění natolik, aby se pásli spolu s dobyt看em. Mezi všemi tvory je však jeden, který — díky božskému daru svobody — může učinit tento krok již nyní; člověk je schopen jako první vystoupit zase vzhůru, aby později podal ruku svým dole čekajícím bratřím a přitáhl je k sobě.

Naplnění smlouvy

Na počátku naší „masožravé éry“ stojí potopa světa. Poté, co opadly její vody a Noe vyvedl zvířata opět na pevnou zem, obdržel Hospodinův příslib, že po dobu trvání pozemského světa „nepřestanou setba a žeň, chlad a žár, léto a zima, den a noc“ (Genesis 8,22), tedy ujištění, že na přírodní zákony se od nynějška dá spolehnout; hned potom následuje již zmíněná pasáž, v níž jsou člověku jednak za pokrm dána i zvířata, jednak důrazně zapovězeno zabíjení lidí, tedy ostré oddělení člověka od zvířete. Obé pak ústí do smlouvy, kterou Bůh uzavírá nejen s člověkem, ale — jak je výslovně zdůrazněno — „s každou duší žijící v těle“, tedy i „s ptactvem, dobyt看em i veškerou zemskou zvěří“ (Genesis 9,10 a 15); obsahem této smlouvy je Boží ujištění, že již nikdy nepřijde potopa „ke zkáze všeho těla“.

Smlouva po potopě je první ze tří velkých smluv mezi Bohem a světem, o nichž nám vypráví Starý zákon; je to zároveň jediná z nich, které se účastní všichni živí tvorové. Druhou a třetí smlouvu uzavírá Bůh jen s člověkem — „smlouvu obřizky“ s Abrahámem a jeho potomstvem (Genesis 17) a „smlouvu zákona“ s Mojžíšem a vším izraelským lidem (Exodus 19). Tyto smlouvy dokonce nejsou ani všeobecně lidské, nýbrž týkají se zprvu jen izraelského náboženství, které se utváří na jejich základě; teprve v okamžiku, kdy izraelští proroci ve svých vizích začínají poukazovat na „novou smlouvu“, která má navazovat na smlouvy předchozí, ale přitom se týkat celého lidstva, dostávají druhá a třetí smlouva nový, rozšířený význam, platný pro každého člověka. Křesťané se chopili těchto myšlenek a ztotožnili uzavření nové smlouvy s Kristovým působením na zemi, s jeho smrtí a zmrtvýchvstáním. Stěžejní body křesťanství skutečně naplňují prorocká očekávání: „Toto je smlouva, kterou uzavřu s domem Izraele po oněch dnech — tak praví Hospodin — svůj zákon vložím do jejich nitra, vepíši jim jej do srdce,“ čteme v knize proroka Jeremjáše (31,33), poznávající v tomto výroku křesťanskou vůdčí myšlenku o osvobození od zevního zákona a jeho nahrazení zákonem vnitřním. Mnohé výroky se však na pozemské působení Ježíše Krista před dvěma tisíci lety vztáhnout nedají; z těch, které jsou podstatné pro naše úvahy o vztahu mezi člověkem a zvířetem, můžeme připomenout výše uvedenou Izajášovu vizi vlka pasoucího se po boku beránka nebo výrok o nové smlouvě z knihy proroka Ozeáše:

„Uzavřu za ně smlouvu s polní zvěří,
s nebeským ptactvem i se zeměplazy;
vymýtím ze země luk a meč i válku;

dám jim uléhat v bezpečí.“
(Ozeáš 2,20)

Křesťanský pojem nové smlouvy tak získává novou dynamiku — už se nejedná o jednorázový počín, jehož pevně daným obsahem by byl navěky určen vzájemný vztah obou smluvních stran; nová smlouva stojí před člověkem jako výzva — od Kristova příchodu je všem lidem otevřená, ale každý člověk musí sám za sebe nalézt její pravý obsah a ten pak uznat a naplnit. Nová smlouva nic nezakazuje ani nepřikazuje, ale podněcuje člověka k tomu, aby svobodně a odpovědně hledal svoji cestu; to neznamená libovůli — každá věc, s níž se člověk setkává, vyžaduje určité správné zacházení, jež musí člověk rozpoznat a jemuž se musí naučit. Prorocká vize budoucího světa nové smlouvy mu při tom může být vodítkem a posilou.

Na počátku těchto úvah jsme vyslovili pochybnost, zda je křesťanství, které tak zdůrazňuje výjimečnost člověka vůči ostatním tvorům, schopno nabídnout východisko pro budoucí pozvednutí zvířat. Ukázalo se ovšem, že právě křesťanská myšlenka o výjimečnosti člověka nám umožňuje dojít opravdu vědomého vztahu k našim zvířecím bratřím. Řečeno s apoštolem Pavlem (Římanům 8,19), „všechno tvorstvo toužebně vyhlíží a očekává zjevení synů Božích,“ tedy čeká na okamžik, kdy člověk naplní novou smlouvu; do ní patří nalezení správného vztahu ke všem skutečnostem světa, to znamená i ke zvířatům. Křesťanství nepřikazuje člověku, jak se má na zvířata dívat nebo s nimi zacházet; kdyby to činilo, podněcovalo by vznik nových zevních forem, z nichž by dříve nebo později zůstaly jen prázdné slupky. Křesťanství dává člověku i dostatek podnětů, aby hledal svůj vztah a své úkoly vůči ostatním živým tvorům, avšak nepodněcuje v něm nové city — ty mohou opadnout právě tak rychle, jako se v duši objevují, a nejsou tudíž dostatečně pevnou základnou pro trvalý vztah — nýbrž probouzí v něm vědomí jeho úlohy ve společném osudu lidí i zvířat, vědomí jeho odpovědnosti za všechny, kdo na tomto světě přebývají. Člověk křesťan předchází bratřím zvířatům na cestě k Bohu; ona mu dala oporu, aby je mohl předejít; on jim musí podat ruku, aby ho mohla následovat.